

ROSTA ISTVÁN*

Tudós-emlékhelyek Kaposváron

Közhelyként hangzik, de igaz, hogy Kaposvár jelenét – csakúgy, mint minden települését is – befolyásolja a múltja.

Somogy (és benne Kaposvár) a Török Hódoltság területéhez tartozott a 17. század végéig. Az elnéptelenedett, elmocsarasodott terület betelepítése a 18. század elejétől ment végbe. Számottevő iskola – gimnázium – Kaposváron a 19. század első évei óta van. A város nem tartozik a nagy hagyományokkal rendelkező iskolavárosok közé. Nincs Nagyszombathoz, vagy Sárospatakhoz fogható múltja.

A 20. század néhány évtizedét leszámítva azok a kaposváriak, akik tudományos pályára léptek, rendszerint más városokban bontakoztatták ki tudományos karrierjüket.

A város a 20. század utolsó évtizedétől kezdve nagyon dinamikusan fejlődik. 2000-től egyetemi központ, a Kaposvári Egyetem székvárosa.

A Somogy Megyei Levéltár a Pécsi Akadémiai Bizottság Tudománytörténeti Munkabizottságának kérésére megkezdte a „Kaposváron emléktáblás tudósok” archívumának kialakítását. A „Tudománytörténeti Munkabizottság” levélben fordult az emléktáblás tudósok hozzátartozóihoz, hogy az általuk átadhatónak ítélt fényképanyagot és iratanyagot bocsássák a fenti archívum rendelkezésére.

A munka megindult, remélhetőleg néhány év múlva egy – a mostanihoz hasonló – fórumon már jelentős gyarapodásról tudunk beszámolni.

A jövőbe mutató tervek arra vonatkozóan is vannak, hogy a tudós-emlékhelyek számának gyarapításával lépünk túl Kaposvár határain és Somogy Megye területére szélesítsük ki ezt a tevékenységet.

Mindenekelőtt gondolunk a gigei születésű híres fizikus professzorra, Császár Elemér egykori akadémikusra, a hazai röntgenfizikai kutatások kiválóságára. Az ő emlékének ápolásában legalább három egyetem is érdekelt: a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Pécsi Tudományegyetem.

1998 és 2002 között Kaposváron kilenc tudós emlékhelyét avatták fel. Megelőzőleg a Magyar Tudományos Akadémia Pécsi területi Bizottságához tartozó Tudománytörténeti és Technikatörténeti Munkabizottság javaslattal fordult Kaposvár Megyei Jogú Város polgármesteréhez és képviselőtestületéhez. A javaslat arra irányult, hogy a város alakítson ki tudós-emlékhelyeket, amelyek-

* Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskolai Kar, 7004 Kaposvár, Bajcsy-Zs. út 10.

hez a szükséges kutatómunka elvégzését az akadémiai bizottságokban dolgozó szakemberek vállalták. A kilenc tudós mindegyikének az élete és a munkássága kötődött Kaposvárhoz. Az emléktáblákon szereplő tudósok között van vegyészmérnök, földrajztudós, közgazdász, filozófus-professzor és több más szaktudomány képviselője. A következő esztendőben az épületek falára elhelyezett emléktáblák további gyarapítása várható, a meglévők pedig alkalmat adnak többek között a Magyar Tudomány Napján is méltó megemlékezésre.

A továbbiakban a kaposvári emléktáblás tudósok közül azokat emeljük ki, akik a természettudományok és a műszaki tudományok területén tevékenykedtek: **dr. Kajtár Márton** vegyészprofesszort, **Földvály Béla** geológust, **dr. Vukov Konstantin** vegyészprofesszort, **Kladnigg Alajos** vegyészmérnököt, **dr. Novacsek János** vegyészmérnököt, **dr. Roboz Erzsébet** vegyészmérnököt, és **dr. Vavrincez Gábor** vegyészmérnököt.

Dr. Kajtár Márton 1929-ben született. 1949-ben másodéves egyetemistaként került a pesti tudományegyetemre. Az ő évfolyama volt az első, amely itt hallgatta **Bruckner Győző** hírneves szerves kémiai előadásait és speciális kollégiumait. Ez számára is meghatározó jelentőségű volt. A kiváló pannonhalmi diák az egyetemen is első volt az eminensek között, így nem csoda, hogy már 1952-ben kinevezték a Szerves Kémiai Tanszék asszisztensévé. A kezdő tanársegéd elsősorban az oktatás terén ért el sikereket, a reá rótt kísérleti munkában csak később jeleskedett. 1970-ben Németországba ment Humboldt-ösztöndíjasként, hosszabb időre. Visszatérve az egyetemi tanszéken híres kiroptikai laboratóriumot rendezett be. 1986-ban elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia Akadémiai Díját. 1991-ben Budapesten hunyt el. Életútjának egyik feldolgozója **Kucsman Árpád**, aki a Természet Világa folyóirat 1991. évi 9. számában írt róla – a fenti értékelést is tartalmazó szép nekrológot.

Földvály Béla gimnáziumi tanár 1886-ban született a régi Szepes megyében, Szomolnokon, a Kassától nyugatra fekvő kis bányavárosban. 1904-től folytatott egyetemi tanulmányokat a fővárosban, elsősorban a földrajz és a természetrajz területén. Európai hírű tanárok tanították itt: **Cholnoky Jenő**, **Entz Géza**, **Kövesligethy Radó**, **Lenhossék Mihály**, **Lóczy Lajos**. Az egyetemi tanulmányok után Olaszországban, Ausztriában, Németországban tett tanulmányutakat. Gyűjtéseket végzett a Magyar Nemzeti Múzeum számára. Később bejárta Skandináviát, Szentpétervárt, Moszkvát, a Kaukázust, a Fekete-tenger környékét, Bulgáriát, Görögországot, Angliát, Skóciát. Angliában olyan leveleket gyűjtött, amelyeket angol utazók írtak Magyarországról. Kutatómunkáiért a Magyar Tudományos Akadémia elismerésben részesítette. Tudott oroszul, franciául, latinul, görögül, németül. **Lóczy Lajos** professzor hatására a Balkán-hegységben folytatott jelentős geológiai kutatásokat. Idős korában is tanított, egészen 73 éves koráig kaposvári iskolákban. 1969-ben hunyt el. Személyisége azért is külön figyelemre méltó, mert gimnáziumi tanárként is tudós volt, és megjelenítette azt a ritka tudós-tanár típust, amely a két világháború közötti időszakban a neves kultuszminiszter, **Klebelsberg Kunó** eszményképe volt.

Dr. Vukov Konstantin a Vajdaságban született 1920-ban. Egyetemi tanulmányait Belgrádban kezdte, majd 1941-től a budapesti Műegyetemen folytatta, ahol 1943-ban kapott vegyészmérnöki oklevelet. Ettől kezdve életútja összefonódott a cukoriparral. 1975-től a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetemen volt egyetemi tanár. Kaposváron a Cukorgyárban fejtett ki jelentős vegyészmérnöki munkásságot. 1965-ben a kémiai tudományok doktora lett. Szakkönyvei jelentek meg német és angol nyelven, technológiai eljárásait öt szabadalom védi. Nemzetközileg is elismert és megbecsült szakemberként tartották számon Kaposváron is és a fővárosban is.

2002-ben újabb négy mérnök-tudós kőbe vésett nevével gazdagodott Kaposvár városa: **Kladnigg Alajos**, **dr. Novacsek János**, **dr. Roboz (Rosenblüh) Erzsébet**, **dr. Vavrincez Gábor** nevével.

Kladnigg Alajos a gráci műegyetemen szerzett vegyészmérnöki diplomájának birtokában több mint négy évtizeden át vezette a Kaposvári Cukorgyárat. Szigorú, következetesen élő, tudós alkatú ember volt. Több, országosan is ismert szabadalmat, találmányt alkotott. Amikor elkészönt a Kaposvári Cukorgyár igazgatói feladatkörétől, akkor a gyár termelése éppen négyszerese lett annak a termelésnek, mint amennyi az igazgatóságának kezdetekor volt. Kladnigg a gyárban 40

ezer lóerős elektromos áramfejlesztő telepet létesített, amely nemcsak a cukorgyárat volt képes ellátni, hanem a városi villanytelep meghibásodása esetén is biztosítani tudta Kaposvár elektromos energia ellátását, a legszükségesebb mértékben. Kladnigg Alajos földi maradványai is itt vannak Kaposváron, mert holttestének végső nyughelyet adott a Cukorgyártól néhány száz méterre lévő Hősök Temploma, amely templomnak egykoron egyik építtetője volt.

Dr. Novacsek János a Kaposvári Cukorgyár igazgatói, majd főmérnöki feladatait látta el. A prágai műegyetemen kitüntetéssel végzett vegyészmérnökként, később pedig ugyanott tanársegéd lett. Ugyancsak a prágai műegyetemen doktorált, szintén kitüntetéssel. 1936-tól lett Kaposváron Kladnigg utóda. Tisztviselői lakások, munkáslakások, posta és gyógyszertár létesítése fűződik a nevéhez.

Dr. Roboz Erzsébet tudományos karrierje 1929-ben indult a Kaposvári Cukorgyár laboratóriumában. Roboz 36 évesen vándorolt Amerikába, ahol folytatta természettudományos és mérnöki munkásságát. A vegyészmérnöki tanulmányokat Bécsben és Berlinben végezte. Különösen kedvelt szakterülete volt az agrokémia, a bakteriológia és a talajvizsgálat. Növényfiziológia témakörben egyik tanulmánya különösen nagy nemzetközi érdeklődést váltott ki. Tudós nőnek számított abban a korban, amikor az értelmiség soraiban a tudós nők aránya még csekély volt.

Dr. Vavrincez Gábor 1924-től – később pedig Robozsal együtt – dolgozott a Kaposvári Cukorgyár laboratóriumában. A négy vegyészmérnök között ő volt az, aki magyarországi egyetemen végzett. Vegyészmérnöki diplomáját a budapesti Műegyetemen szerezte. Országos és nemzetközi konferenciák gyakori előadója volt, tudományos publikációi számottevőek. Munkásságát a Magyar Tudományos Akadémia kandidátusi tudományos fokozat megadásával ismerte el. Tanulmányokat írt a cukor kristályalakjáról és kutatott olyan ásványokat, amelyek akkor Magyarországon még kevéssé voltak ismertek.

A négy természettudós, mérnöktudós laudációja ezzel korántsem teljes. Életútjukra vonatkozóan sok adatot feltárt **dr. Kanyar József**, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, **dr. Szili Ferenc**, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, **dr. Giber Vilmos** kaposvári tanácsnok, **Csonka Béla** fotóművész, **Varga Róbert** könyvtárigazgató, **dr. Bősze Sándor** levéltár-igazgató és munkatársaik, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Tudománytörténeti Munkabizottsága (PAB). Ugyanakkor az is elmondható, hogy a négy életút további kutatása nemcsak lehetséges, hanem szükséges is, mert munkásságuk számos részlete még nem, vagy csak kevéssé ismert. A további kutatások szükségességét szinte jelképezi az a kérdőjel, amely az emléktáblán szerepel az egyik évszám helyén. A tudományos kutatás már csak ilyen, nem csupán a műszaki tudományokban, vagy a természettudományokban, hanem a tudománytörténetben is. Lépésről lépésre haladunk előre, és egy későbbi korban pontosabban és részletesebben ismerjük azt, amit egy megelőző korban csak nagy vonalakban vagy pontatlanul tudtunk.